

Een onderzoek naar publieke percepties van politieke ontslagen

Charlotte Sels

Universiteit Antwerpen

Tussen 16 en 30 april 2024 nam u als lid van het Burgerpanel van de onderzoeksgroep Media, Middenveld & Politiek aan de Universiteit Antwerpen deel aan een studie naar de publieke beoordeling van ontslagnemende ministers. Graag wil ik u bedanken om tijd vrij te maken voor het invullen van de vragenlijst. Uw deelname aan deze studie heeft er voor gezorgd dat ik mijn masterthesis tot een goed einde kon brengen. In dit rapport geef ik u graag wat meer uitleg over het onderzoek en bespreek ik de belangrijkste resultaten.

1. Doelstelling van het onderzoek

In mijn masterthesis tracht ik een antwoord te formuleren op twee verschillende vragen: (1) hoe verantwoorden ministers zich voor ontslag? (2) hoe wordt deze publieke verantwoording geëvalueerd door burgers?

Eerst en vooral wil ik dus onderzoeken waarom Belgische ministers ontslag nemen, en vooral *hoe* ze zich voor dit ontslag verantwoorden op televisie. Er bestaat reeds academisch onderzoek naar hoe politici communiceren in crisistijd of hoe ze zich excuseren bij burgers voor het nemen van onpopulaire maatregelen (zie bijvoorbeeld Coombs, 2007 of Hood et al., 2007). Toch is er vooralsnog weinig geweten over hoe ministers zich publiekelijk verantwoorden voor ontslag. In het eerste deel van mijn masterproef heb ik daarom een overzicht gemaakt van de redenen waarom Belgische ministers tijdens de laatste 30 ontslag namen. Hieruit blijkt dat ministers veelal ontslag nemen voor “persoonlijke” fouten, zoals belangenvermenging of leugens over persoonlijke zaken of beleidgerelateerde zaken – zoals het vrij recente ontslag van Eva de Bleeker. Verder nemen ministers soms ook ontslag omwille van “departementale” fouten – crisissen, of meer algemeen dramatische gebeurtenissen, die strikt genomen onder hun ministeriële bevoegdheid vallen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Jacqueline Galant die als minister voor mobiliteit onder vuur kwam te liggen over de veiligheid op de Belgische luchthavens, in de nasleep van de aanslagen in Brussels Airport.

Verder heb ik voor elke minister die de afgelopen 30 jaar ontslag heeft genomen de televisie items bekeken waarin zij hun ontslag hebben aangekondigd. Opvallend is dat in 40 procent van deze gevallen, politici geen verantwoordelijkheid nemen voor de fouten die hen ten laste worden gelegd. Het ontkennen van de fouten lijkt dus een vaak voorkomende strategie. Sommige ministers erkennen echter wel dat zij, of hun medewerkers, fouten werden gemaakt en nemen hiervoor verantwoordelijkheid door op te stappen. Wanneer ze hun fout erkennen, hebben ze wel vaak de gewoonte om ook hun andere verwezenlijkingen tijdens hun ambtstermijn in de verf te zetten bij het aankondigen van hun ontslag. Wat hierbij opvalt is dat ze sommigen van hen hierbij ook steun krijgen van andere partijkopstukken die hun loftrumpet bovenhalen.

Een tweede luik van dit onderzoek had als doel om na te gaan hoe deze redenen voor ontslag en de excuses die politici daarvoor aanhalen, worden beoordeeld door burgers. Dit is het deel van het onderzoek waaraan jullie meewerkten.

2. Opzet van het survey onderzoek

Voor dit tweede luik van mijn onderzoek maak ik gebruik van survey. In de vragenlijst die u invulde, legde ik u eerst en vooral verschillende redenen voor waarom ministers zoal ontslag nemen, en vroeg ik u om deze redenen te beoordelen op een schaal van zeer *onterechte reden* (0) tot zeer *terechte reden* (10). De vraagverwoording luidde: *“Soms komen ministers tijdens de legislatuur onder vuur te liggen. In uitzonderlijke gevallen wordt er van hen zelfs verwacht dat ze ontslag nemen. Wij zijn benieuwd naar uw persoonlijke mening ten aanzien van verschillende gebeurtenissen, en in welke mate ministers daarvoor volgens u zouden moeten aftreden. Kan u voor elk van onderstaande gevallen aangeven in welke mate u het onterecht of terecht vindt dat een minister hiervoor ontslag zou moeten nemen?* U kreeg een lijst van zeven verschillende redenen voor ontslag te zien, gaande van *“een beleidsfout door medewerker van minister”* tot *“strafbaar gedrag in privéleven”*.

Daarnaast nam u deel aan een zogenaamd survey-experiment, waarmee ik tracht na te gaan hoe Vlamingen de verantwoording die ministers geven voor hun ontslag evalueren. Voor dit experiment werden acht verschillende krantenartikelen opgesteld waarvan elke deelnemer er willekeurig één te zien kreeg. In de artikelen werd het ontslag van een (fictieve) minister van financiën beschreven die ontslag neemt na beschuldigingen van financiële onregelmatigheden. De berichtgeving verschilt echter van elkaar op vlak van (1) het gender van de minister – omdat ik wil nagaan of vrouwelijke ministers anders worden geëvalueerd dan mannelijk – (2) of de minister in kwestie verantwoordelijkheid neemt dan wel zijn/haar fout ontkent, en tot slot (3) of de politicus steun krijgt van zijn/haar partijvoorzitter of niet. Het variëren van deze factoren resulteert in acht verschillende artikels – ook wel “experimentele condities” genoemd – zoals in onderstaande tabel wordt samengevat.

	Neemt verantwoordelijkheid	Ontkent fout
Mannelijke minister en steun van eigen partij	Conditie 1	Conditie 5
Mannelijke minister en geen steun van eigen partij	Conditie 2	Conditie 6
Vrouwelijke minister en steun van eigen partij	Conditie 3	Conditie 7
Vrouwelijke minister en geen steun van eigen partij	Conditie 4	Conditie 8

Ter illustratie wordt hieronder het artikel getoond dat respondenten die aan **conditie 1** werden toegewezen te lezen kregen in de survey (de andere respondenten kregen dus een andere versie te zien):

In een moeilijke periode waarin hij sterk onder vuur lag, heeft Minister van Financiën, Bart Vandamme (Vooruit), tijdens een persconferentie zijn ontslag aangeboden na beschuldigingen van financiële onregelmatigheden. De minister zou betrokken zijn bij het vervalsen van financiële verslagen om de economische situatie van het land gunstiger voor te stellen. Hij stond vanmiddag de pers te woord:

“Beste collega's, pers en burgers, ik ben hier vandaag om mijn ontslag aan te bieden als Minister van Financiën. Ik neem dit besluit uit respect voor het ambt en de integriteit van ons politiek systeem. Ik besef dat er onder mijn hoede grove fouten zijn gemaakt en neem de volledige verantwoordelijkheid voor mijn daden en voor de situatie die ik teweeg heb gebracht. Ik wil oprecht mijn excuses aanbieden voor mijn nalatigheid.”

De voorzitter van Vooruit reageerde in een interview op het ontslag: “Het is een erg moedige beslissing. Hij heeft zijn functie altijd perfect uitgevoerd, is loyaal geweest naar de partij en naar de kiezers.”

Na het lezen van het artikel, kreeg iedereen dezelfde vragen die gericht waren op het beoordelen van de eerlijkheid en betrouwbaarheid van de ontslagnemende politicus en de evaluatie van zijn/haar verantwoording. Door na te gaan of de antwoorden van deelnemers verschillen naargelang het artikel dat ze te zien kregen, kan ik onderzoeken of factoren zoals gender, het al dan niet aanvaarden van schuld, en steun van de partij, een rol spelen bij de publieke evaluatie van een ontslagnemende minister. De concrete vraag luidde: *“Ik ben benieuwd naar uw beoordeling van de minister. Ik beseft dat dit een abstracte vraag is, maar ik ben geïnteresseerd in uw algemeen gevoel na het lezen van het artikel over de ontslagnemende minister. Gelieve in onderstaande matrix aan te geven in welke mate u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen.”*. De stellingen waren: *“De minister is eerlijk”, “De minister is onbetrouwbaar” en “De minister neemt terecht ontslag”*. Daarnaast werd er ook gevraagd: *“Hoe tevreden bent u over de uitleg van de minister?”*

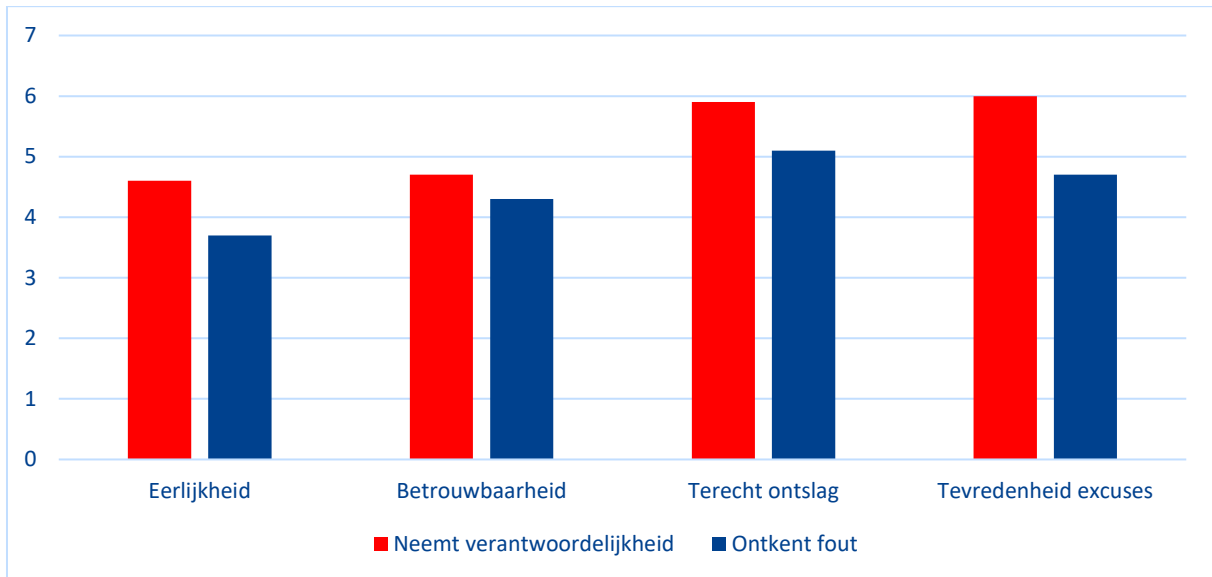
3. Voornaamste bevindingen van het survey onderzoek

Aan het begin van de vragenlijst werden jullie gevraagd om verschillende redenen voor ministerieel ontslag te beoordelen. Volgens de 418 mensen die deelnamen aan dit onderzoek is fraude en corruptie door een minister nagenoeg altijd een gegronde reden voor ontslag (gemiddelde score van 9,8). Hetzelfde, zij het in iets mindere mate, geldt voor discriminatie/racisme door een minister (gemiddelde score van 8,5). Opvallend is dat strafbaar gedrag in het privéleven van de minister, zoals rijden onder invloed, alsook wangedrag in diens privéleven, niet voor alle respondenten een zeer gegronde reden voor ontslag blijkt te zijn (hoewel de gemiddelde score eerder hoog ligt met respectievelijk 7,3 en 6,0). Beleidsfouten door medewerkers van de ministers vinden mensen gemiddeld gezien een minder terechte reden voor ontslag (4,8), en het zelfde geldt zeker voor gebeurtenissen waarvoor de minister niet rechtstreeks verantwoordelijk is – denk aan het voorbeeld van de aanslagen in Brussel (3,7). De minst terechte reden voor ontslag (met een gemiddelde score van slechts 2,4 op 10), zo blijkt uit de resultaten, is de dalende populariteit van de minister. Burgers lijken dus te vinden dat onpopulaire ministers zouden moeten aanblijven.

Wanneer we vervolgens de resultaten van het survey experiment bekijken, zien we eerst en vooral dat er weinig noemenswaardige verschillen zijn in de beoordeling van vrouwelijke dan wel van mannelijke ontslagnemende ministers. Hun ontslag wordt over het algemeen als even terecht ervaren, en hun verklaringen worden als even betrouwbaar beoordeeld. Wel opvallend: vrouwelijke ministers die zich verantwoorden voor hun ontslag worden als significant *eerlijker* beoordeeld dan mannelijke ministers.

Verder zien we in onderstaande figuur dat het al dan niet nemen van verantwoordelijkheid in de publieke uitleg voor hun ontslag, een duidelijk effect heeft op de beoordeling van dit ontslag *en* op de beoordeling van de integriteit van de ontslagnemende minister. Een minister die geen verantwoordelijkheid neemt en de fout die hem/haar ten laste wordt gelegd ontkent, wordt als minder eerlijk en minder betrouwbaar beoordeeld. Ook is er bij een minister die de schuld van zich afschuift over het algemeen minder tevredenheid over de uitleg die hij/zij geeft voor dit ontslag. Opvallend wel: het ontslag van een minister die de verantwoordelijkheid *wel* op zich neemt, wordt als meer terecht ervaren dan het ontslag van een minister die de fout ontkent. Belangrijk om mee te geven is dat al deze verschillen statistisch significant zijn.

Verder tonen de resultaten van het experiment aan dat het al dan niet krijgen van steun van de partijtop geen effect heeft op de beoordeling die respondenten maken van de eerlijkheid van de minister, of zijn/haar ontslag terecht is, of op de tevredenheid over de aangeboden excuses. Wel zien we dat een minister die *geen* steun krijgt van de partijleider bij het verantwoorden van diens ontslag, als *onbetrouwbaar* wordt beoordeeld dan ministers die zulke steun wel krijgen.

Tot slot gingen we ook na of iemands politieke voorkeur een rol speelt in de beoordeling van de ontslagnemende ministers. In het experiment nam een fictieve minister van de partij Vooruit ontslag. Het is dan ook niet zo verrassend dat Vooruit-kiezers de ontslagnemende minister over het algemeen (dus los van de experimentele conditie die ze te zien kregen) positiever beoordelen dan respondenten die in de survey aangaven voor andere partijen te stemmen.

4. Conclusie

In dit onderzoek tracht ik na te gaan hoe ministers zich verantwoorden bij ontslag en hoe burgers deze verantwoording evalueren. De afgelopen jaren namen Belgische ministers vaak ontslag vanwege persoonlijke of departementale fouten. Opvallend is dat ze bij het aankondigen van dit ontslag op televisie in 40 procent van de gevallen geen verantwoordelijkheid nemen voor de fouten die hen ten laste werden gelegd. Aan de hand van enkele surveyvragen toon ik vervolgens aan dat burgers fraude en corruptie bijna altijd een gegronde reden voor ontslag vinden, terwijl dalende populariteit als de minst gegronde reden wordt gezien. Uit het survey-experiment blijkt vervolgens dat ontslagnemende ministers die hun fouten ontkennen, als minder eerlijk en betrouwbaar worden beschouwd. Verder tonen de resultaten aan dat er weinig verschillen zijn in de boordeling van vrouwelijke en mannelijke ontslagnemende ministers – al worden vrouwelijke ministers over het algemeen als eerlijker beoordeeld. Tot slot zien we ook dat ministers die bij hun ontslag geen steun krijgen van de partijtop, als onbetrouwbaar worden gezien.

5. Referenties

- Coombs, W. T. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. California: Sage Publications.
- Hood, C., Jennings, W., Dixon, R., Hogwood, B., & Beeston, C. (2009). Testing times: Exploring staged responses and the impact of blame management strategies in two examination fiasco cases. *European journal of political research*, 48(6), 695-722.